

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
ФАКУЛТЕТ ПО СЛАВЯНСКИ ФИЛОЛОГИИ
КАТЕДРА ПО ОБЩО, ИНДОЕВРОПЕЙСКО И БАЛКАНСКО ЕЗИКОЗНАНИЕ

Венелин Иванов Николаев

Формално и семантично изразяване на биологичния пол
в балканския езиков ареал

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен „доктор“ по
професионално направление: 2.1 Филология, докторска програма
„Общо и сравнително езикознание“ – Балканско езикознание

Научен ръководител: доц. д-р Мая Александрова

Научно жури:

1. проф. д-р Анастасия Ничева Петрова, ВТУ
2. проф. д-р Живка Стефанова Колева-Златева, ВТУ
3. доц. д-р Христина Марку, Тракийски университет – Гюмюрджина (Комотини)
4. доц. д-р Албена Найденова Мирчева-Жечкова, ФСлФ, СУ
5. доц. д-р Дарина Максимова Младенова-Михайлова, ФСлФ, СУ

София

2022

Дисертационният труд е обсъден и предложен за публична защита на заседание на Катедрата по общо, индоевропейско и балканско езиковедие към Факултета по славянски филологии на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ на 18.11. 2022 год.

Дисертационният труд съдържа *Увод* (с. 13-16), *Част първа* „Полът като биологично, граматично и социално понятие“ (с. 17-25), *Част втора* „Род и пол в българския език (с. 27-169), *Част трета* „Род и пол в новогръцкия език (с. 171-362), *Част четвърта* „Род и пол в румънския език“ (с. 363-387), *Обобщение* (с. 389-400), *Речник на термините* (с. 395-410), *Библиография* (с. 411-423) със 189 заглавия и *Електронни източници на илюстративните примери* (с. 424).

Състав на научното жури:

1. проф. д-р Анастасия Ничева Петрова, ВТУ
2. проф. д-р Живка Стефанова Колева- Златева, ВТУ
3. доц. д-р Христина Марку, Тракийски университет – Гюмюрджина (Комотини)
4. доц. д-р Албена Найденова Мирчева-Жечкова, ФСлФ, СУ
5. доц. д-р Дарина Максимова Младенова-Михайлова, ФСлФ, СУ

1. Цели и задачи на изследването

Дисертационният труд *Формално и семантично изразяване на биологичния пол в балканския езиков ареал* има за цел да изследва възможностите за системно изразяване на пола като класификационно понятие в езици от балканския ареал: български, гръцки, румънски. Дадох предимство на последователното представяне на родовата лексика в тях, правейки съпоставки, където счетох за необходимо. Във всеки отделен език се спрях основно на съществителните и приравнените към тях субстантивирани единици. Очертах морфологичните способности за изразяване на рода и собствено семантичния потенциал на корените, маркирани за пол. Групирах лексикалния материал в таблици по формални признаци (завършеци или наставки), съчетавайки лексемите за жени и мъже в общи корелативни двойки. Изследвах доколко тези двойки са пълни, т.е. дали мъжът и жената имат представителство в тях и ако не, защо е така. Издирих в рамките на възможностите си примери за реална употреба на лексикални единици, за които се съмнявах, че действително се ползват. Очертах случаи на смислова асиметрия между двата члена на корелативните двойки.

2. Обект и предмет на изследването

Обект на проучването ми бяха начините за езиково кодиране на биологичния пол в някои от езиците, говорени в балканския езиков ареал. Темата е безбрежна, затова като предмет на изследването се фокусирах върху формалните (морфологични) способности за смислоотдаване на пола, като едновременно с това проучих водещата семантика в организацията на лексикалните единици (лексеми и фраземи), имащи отношение към пола. Проследих също така приликите и разликите в изразяването на пола при хората и животните, с цел да направя изводи за това доколко полът като извънезиково понятие корелира с езиковите структури. По-специално проследих асиметриите в езиковото представителство на мъжкото и женското в отделните езици, а също представих накратко възможностите за избягване на половоспецифичното назоваване чрез епигенна лексика. Въпроси като синтактичната маскулинизация и езиковият сексизъм – сами по себе си безкрайно интересни и актуални – останаха по-слабо засегнати поради количествените ограничения за съчинения от подобен характер. На местата, където прецених за уместно, предложих обяснения през призмата на адрокентризма и хетеронормативността.

3. Метод на изследването

Методът ми може да се синтезира в няколко точки. Първо, изхождайки от презумпцията, че езикова информация за пола се съдържа в съществителните за одушевени – били те за лица или нелица (т.е. животни или въображаеми същества) – се насочих към събиране на най-употребимата лексика като думи за роднински отношения, професии, човешки качества, названия на най-популярните животински видове. Установявайки, че в тяхната форма се срещат повтарящи се елементи – наставки, завършеци, форманти, реших да концентрирам задоволително количество съществителни с еднак-

ви краесловия, като ползвах за първоначално събиране на българския материал *Обратния речник на съвременния български език* (ОРСБЕ 1975). Обогажих данните си за отделни съществителни също така и от *Речника на българския жаргон* (Армянов 1993), *Речника на новите думи и значения в българския език* (РНДЗБЕ 2001), *Речника на новите думи в българския език (от първите две десетилетия на XXI век)* (РНДБЕ 2021), *Официалния правописен речник на българския език* (ОПРБЕ 2012).

Мога да определя методологията си като комплексна: от една страна събирачество и класификация на единични факти, подкрепени с етимологични екскурси, където ми се струваше за уместно с оглед осветляване на причините, поради които лексикалната система е устроена по начина, по който е; от друга страна обяснителен подход за асиметриите в лексиката за жени и мъже в отделните езици.

За гръцкия за отправна точка ми послужиха три речника: *Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής* [Речник на книжовния новогръцки] (ΛΚΝ 1998), *Αντίστροφο Λεξικό της Νέας Ελληνικής γλώσσας* [Обратен речник на новогръцкия език] (ΑΛΝΕΓ 2002) и *Λεξικό των παραγώγων και συνθέτων της Νέας Ελληνικής* [Речник на производните и сложните думи в новогръцкия език] (ΛΠΣΝΕ 2016), изолирайки повтарящи се завършеци (окончания, наставки и втори корени в съставните думи). За гръцкия език по-специално ми се наложи по-обстойно спиране върху диглосията в миналото.

За румънски класификацията ми стъпи най-напред върху данни, събрани от СТОЯНОВА 1998 (Даниела Стоянова, *Румънска граматика*), в колективния труд *A Reference Grammar of Romanian: Volume 1: The noun phrase.*, както и от MAURICE 2001 (“Deconstructing gender – The case of Romanian”) и BEYRER 1987 (глава IV „Morphologie” от *Grammatik der rumänischen Sprache der Gegenwart*). Почерпих информация с директно дирене на думи в *Българско-румънския речник* на Тибериу Йован (БРР 2010) и в *Dicționar/neogrec-român / Νεοελληνικό-ρουμανικό λεξικό* (DNR 2007).

Материалът се допълни и от случайни срещания на думи, невключени в по-горе цитираните речници. За редица думи (особено феминитиви, за които допусках, че са в оборот, въпреки че не фигурираха в речниците) извърших целенасочени издирвания в интернет. Целия извлечен материал впоследствие разпределих по семантични критерии: дали означава лица или нелица, а ако са лица: дали са названия за роднинство, занятие, произход или временни (ситуативни) битности.

Частично приложих и количествени методи (напр. в раздела за дублетността на завършеците *–ничка* и *–ница* в българския език, където предложих числови изводи за съотношението между двата завършека).

Междуезикови съпоставки направих предимно в гръцката и румънската част в сравнение с българския. В Обобщението формулирах сбити заключения по набелязаните основни проблеми.

Накратко, методологията ми представлява преплитане на класификационен и интерпретативен подход в плана на езиковата синхрония с диахронни екскурси и с епизодични количествени изчисления.

4. Източници на илюстративния материал

Дисертацията ми е богато съпроводена с примери за езикова употреба в контекст. Обичайно става дума за отделни изречения (или по-дълги изказвания, ако имат отношение към цялостността на мисълта, напр. при диалог), извлечени от електронни сайтове, вестници, телевизионни и радиопредавания (последното предимно за български). Особено съм задължен на материала, събран в *Лайпцигските езикови корпуси* (<https://corpora.uni-leipzig.de/>), който обикновено ми връщаше бързи и адекватни резултати на търсените употреби.

Наред с това, на места цитирах примери, съдържащи се в някои от посочените речници при нарочните речникови статии, напр. в *Речника на българския език*. Български примери извлякох и от *Българския национален корпус* (<http://search.dcl.bas.bg>): става дума само за срещания на думи в художествената родна и преводна литература. Само в единични случаи предложих собствени нарочно изковани изречения.

5. Полът като биологическо понятие

Полът е биологична реалност при живите организми, отличаващи се с т.н. *полов диморфизъм*, т.е. различават се мъжки и женски индивиди, всеки от които има специализирана роля в осъществяване възпроизводството на вида. Биологичният пол има много равнища: *хромозомен* (генетичен), *гонадален* (свързан с половите жлези), *хормонален*, пол, свързан с вътрешните органи, респ. с външните полови черти, с гражданскоправния пол, определен при раждане, и най-сетне със самосъзнанието за полова самоличност (Money & Ehrhardt 1972; Grumbach et al. 2003: 842-1002 цит. по Blakemore, Owen, Berenbaum & Liben 2008: 40). Съответно, определянето принадлежността на лицето към собствения пол не става от него самото, и то обичайно се отглежда и израства в съзвучие с обществено определения му пол. В противен случай са налице разстройства на половото развитие. Най-кратко казано, жената и мъжът се различават генетично само по състава на 23-ата си хомоложна двойка в своя кариотип (т.е. специфичния профил хромозоми), а именно в т.н. полова хромозома, която може да се състои или от две хромозоми X (и тогава индивидът генетически е женски, ♀) или от една хромозома X и една Y (и тогава индивидът генетически е мъжки, ♂). При повечето индивиди между всички тези равнища има хармония (Blakemore, Owen, Berenbaum & Liben 2008: 41).

6. Езиково отражение на пола

От тази полова двоичност, в която се представят живите организми, следват важни полого обособени функции, телесен капацитет и обществено приемливо поведение и очаквания от мъжа и жената, които се оказват достатъчно значими, за да при-

съществат кодирани по един или друг начин във всеки език. Изгражда се езикова картина, отразяваща значимостта на понятието *пол* като маркер и едновременно част от осмислянето на природната и обществената заобикаляща среда. Полът, най-напред, е понятие, мислимо за семантичния клас съществителни, означаващи одушевени субекти: животни, сред които централно място заема човекът. Затова и във всички езици има повече или по-малко на брой лексеми, обозначаващи само мъже/самци и само жени/самки. Тази лексика ще наричаме *половоспецифична*. Тя се разделя на свой ред на:

а) *мъжкоспецифична*: съществителни само за мъже или мъжки животни;

б) *женкоспецифична*: съществителни само за жени или женски животни;

в) неутрализирани по пол: отделни атрибути (за вършители, произход, професия или временни свойства), когато иде реч за ‘човеци’ се представят споделени и от двата пола. Когнитивният механизъм на *неутрализацията* играе така или иначе ключова роля в езика. Достатъчно е да споменем, че някои съществителни, употребявани преимушествено или прототипно само за единия пол, могат да се използват и за означаване на противния пол в контексти на обобщаващо назоваване. Най-често такава задача изпълняват мъжкородови съществителни, които покриват и женскополови денотати както в единствено, така и в множествено число.

г) съществителни, отнасящи се до биологическия вид като цяло (когато иде реч за животни), съществителни за ‘одушевлено същество’ и по-специално за ‘човек’ без значение пола на денотата, т.е. *полово неутрални*. Последните могат да се нарекат *епиценни*. Става дума за съществителни, които по своята първична семантика игнорират половата двоичност, а се фокусират върху ‘човека’ като личност, качества и свойства, при които ‘мъжкото’ и ‘женското’ са представяни като ирелевантни за човешката личност, дейност и мисловност. Тази категория е приложима и към животните, тъй като при тях видовото название – поне в зоологическата таксономия – се абстрахира от пола на конкретния организъм.

7. Родът като граматична категория

Средищен носител на полова информация е граматичната категория *род*. Важно е да се каже, че не всички езици имат род. Тази категория е типична за повечето индоевропейски, семитски, кавказки, индиански и африкански езици. Когато броят на родовете надхвърля 4-5, в езикознанието е прието родът да се нарича клас, но практически става дума за една и съща категория (Corbett 1991).

От балканските езици единствено турски е безродов (като принадлежащ към урало-алтайското семейство). Трите езика, върху които се съсредоточава дисертацията, се различават както по броя на родовете грамемии, така и по тяхната семантична носимост. Южнославянските езици, както впрочем и всички останали от славянската група, са с три жизнени рода, традиционно наричани *мъжки*, *женски* и *среден* род. Същото важи и за гръцкия език. Албанският език познава три рода в ед.ч. и два рода в мн.ч. (Buchholz & Fiedler 1987: 203), с което се е доближил по структура до западните романски езици (мъжки ≠ женски род), а за румънския традиционно се приема, че има три рода (Стоянова 1998: 27), макар че описанието на мрежата, в която те се позиционират, е по-сложно.

Начини за присъждане род у съществителните. Според КОРБЕТ винаги става дума за преплитане на два фактора в различно съотношение при отделните езици: семантичен и морфологичен. Като трети (второстепенен) фактор се извежда фонологичният (Corbett 1991: 7-8). В определен смисъл **всички родови системи са семантични**, доколкото винаги съдържат семантично ядро в системата за присъждане на рода (Аксенов 1984: 17-18, цит. по Corbett 1991: 8).

Примери за изцяло семантични езици са някои дравидски като тамилски и кананда (Corbett 1991: 10), но има и езици като дияри в Австралия, където съществителните се разпределят в два рода: един за женски одушевени (жени и животни) и друг за всички останали (Corbett 1991: 11).

Не съществуват чисти **морфологични системи**. Морфологичните правила поставят имената от семантичния остатък в родове, т.е. когато семантичните правила се провалят. Възможно е да има **припокриване** със семантичните правила (Corbett 1991: 34) и то дори е задължително донякъде, когато род се отдава и по формални, и по семантични признаци (Corbett 1991: 63).

8. Пресечни точки на граматическия род със семантичната категория 'пол'

Връзките на граматичната категория *род* и физиологичния пол се считат за общопризнати. Пол се вменява и на неодушевени съгласно древния митологичен светоглед, напр. на земята, която е винаги от ж.р. КУЦАРОВ прибягва до понятието 'родовост', което определя като противопоставяне между м.р. и ж.р. «съответстващи на осъзнатите физиологични полове». По този начин м.р. и ж.р. от една страна се отричали от неродовостта, носена от ср.р., «като в рамките на родовостта еквиполентно са се противопоставяли мъжки и женски род» (Куцаров 1999: 369). Произходът на родовете остава мистерия и учените продължават да предлагат теории как и в какъв ред са възникнали родовете грамемии. Днес се счита за по-ползотворно да се сравнят граматичните стойности на родовете във всички родови земни езици, а не да се затваряме в рамките на индоевропейските. Дори за индоевропейските езици споровете не спират. Откриването на хетския за науката даде храна на някои изследователи да предположат, че първоначалното състояние сред индоевропейския праезик трябва да е било двуродово: общ – одушевен – род и друг неодушевен (съответстващ на сегашния ср.р.). Всъщност, единствено в хетски се регистрира подобно състояние. Всички съвременни индоевропейски езици или различават 3 рода (М/Ж/СР), или са ограничили грамемите до две – било м.р.≠ж.р. (западните романски езици, албански, литовски, латвийски) било общ род ≠ ср.р. (шведски, датски, донякъде холандски), – а някои напълно са изоставили рода като категория (арменски, новоперсийски).

БРУГМАН счита, че нуждата от поне лексикално оразличаване на пола е типологическа универсалия, характерна за всички езици (Brugmann 1997: 4, цит. по Банова 2010: 62). Езикът се стреми да извади пола наяве и това е естествен процес според виждането на ЙЕСПЕРСЕН, който съзира, че промените в рода на имената се дължат на нуждата да се

хармонизират граматичният род и биологичният пол (Jespersen 1924/1963: 230, цит. по Αναστασιάδη-Συμεωνίδη & Χειλά-Μαρκοπούλου 2003: 51).

9. Родът – лексикална или граматична категория

Родът е една от граматичните категории, проявяващи се при съществителното, прилагателното, местоимението, глагола. Нужно е обаче да се направи разграничение между природата на рода при отделните части на речта. При съществителните имена той е едновременно категория от лексикален и граматичен порядък, защото е вътрешно присъщ на съществителните. Всяко от тях принадлежи към само една от наличните в езика родови грамеми, по изключение към две или три, т.е. всяко съществително е маркирано за род. Родът е негова иманентна черта, а не се реализира във формоизменението, както е във всички останали части на речта. При тях родът е чиста граматична категория (Куцаров 1999: 370).

10. Естествен род и социален пол

Докато в езици като български, гръцки и романските е налице отчетливо концептуално разграничение между *род* (граматиката) и *пол* (наричан *естествен род* в случаите на семантична мотивация, вж. ГСБКЕ II 1983: 100), което се дължи на осъзнаването, че граматичният род далеч не се припокрива с родовостта (М≠Ж) или липсата на родовост (СР), то в германските езици няма такова ясно разграничение. Изместването на *sex* ‘пол’ от *gender* ‘род’ в английски обаче води и до нов поглед към традиционното разбиране, че родът е само едно граматически произволно (формално) понятие и в другите езици. В изложението си многократно се позовавам на социалните стереотипи в осмислянето на ролите на мъжа и жената и оттам за пределите в самото им езиково представителство (дали съществуват мъжки и женски аналози за определено човешко качество, професия или обществена роля в езиците и доколко се употребяват всъщност). Поради обхвата на настоящата дисертация не остана място да изследвам връзката на пола със самоличността, но без съмнение през човешката история език и идентичност винаги са били тясно свързани.

Идентичността е чувство за принадлежност. Тя е многопластова, може да бъде етническа/национална, верска, расова, класова, кастова, полова. Социолингвистичната теория я е разглеждала ту като предпоставена, изначално зададена и оттам отразяваща се в езика, ту като въпрос на избор и отстояване, множествена (Piller 2004: 489-490). В този смисъл полът, разбиран като антиномия между *Мъжко* и *Женско*, е обществено построение с плаващи диференциални признаци във времето и пространството. Да бъдеш жена или мъж се обуславя от идеологически предпоставености, колкото и да изглеждат очевидни физиологичните критерии за разграничение. Тази проблематика също не бе възможно да засегна в дълбочина поради логичните ограничения в обема. Считам, че в общи линии мъжът и жената, мъжкият и женската биват концептуализирани като антиподи на равнище описателност. В тези случаи езиковата денотация разполага с разграничими семантични или морфологични средства за изразяване на пола ‘от

раз'. Този процес назовавам *лематизация* (наличието на вписани в словника самостоятелни езикови знаци, леми, заглавни думи или фрази). Тази називна отчетливост обаче е заобиколена от значителна *сива зона*, която не е за пренебрегване.

На първо място, полът може да се осъзнава като ирелевантен, семантичното членение да спира на равнище *одушевеност*. В този случай са възможни две формални реализации: а) употреба на епиценна, половонеутрална лексика; б) прибягване до означаване на лица в м.р., когато се визират техни общи качества и свойства.

На второ място, е възможно и '*полово преобръщане*'. Когато за мъжете се говори в ж.р., с това се накърнява, оспорва се тяхната морална пригодност да бъдат *наистина* мъже в съзвучие със стереотипните постулати на времепространството. Тази техника е пейоративна и чрез нея се заклеймяват отклоненията от хетеросексуалната прескриптивност. За жените обаче обозначаването с лексеми в м.р. е въпрос на чест – тече точно обратният процес на морално въздигане, на добавяне на престиж. В езиков план процесът се нарича *маскулинизация*. Тя е едновременно желана от мъжа, който 'варди' семиотичната чистота на доскоро ексклузивните мъжки названия за битности от пейоризация, каквото би внесла суфиксалната или флективната им женска версия. Жената доброволно се отказва от отчетливо представителство, драговошно възприема мъжките лексикални форми, които скриват 'несъвършената ѝ и 'покварена' природа (ако се опрем на традиционни, дори религиозни светогледи).

В централното изложение представям вибрациите на женската лематизация в отделните езици: ту женскоспецифична, ту под сянката на омъжествяването, като не са редки паралелни означения (ту с ексклузивна женска лема, ту с мъжка). В този смисъл биологичният пол в езика никога не е само биологичен. Езикът не е елементарно средство за реалистично описание на действителността, той самият твори действителност, като я поражда чрез значимите мисловни членения, важни за всяка култура, общност и отделна личност. Езиковата практика е една непрестанна '*понятийна борса*', на която се котират безспир множествените и често пъти противоречиви концептуализации на действителността: спонтанни или подмолни те винаги имат публика. Така е и с пола: на пръв поглед полът изглежда научно установим параметър на индивидите, целящ да осигури механизъм за запазване на вида. Но ако в животинското царство това е напълно задоволително обяснение, то при човека полът – както и цялото мироздание – е предмет на трактовки, осмисляне, преосмисляне. Той има средищна функция да организира човешките общности в йерархии и хоризонтално обособяване, които далеч надхвърлят чисто биологичните му измерения.

11. Сбито представяне на съдържанието

11.1. Част втора „Род и пол в български“

Изследването разглежда последователно лексикалните и морфологичните средства за изразяване на пола в български, новогръцки и румънски. На това са посветени и трите основни части (втора, трета и четвърта част).

Част 2 „Полът в българския език“ се фокусира върху лексиката, която носи полово семантика в български. Тя се състои от 21 раздела (подчасти). След сбито представяне на съществителни за мъжко и женско, класифицирани според възможността им да изразяват стриктно пол, или да бъдат полово неутрални за хора или животни, изследването представя съществителни, влизащи в двойки, като всеки член е от етимологично несвързани корени. Това явление се нарича *хетеронимия* (стр. 29-36). Представянето е разделено в две части: лица и животни. В рамките на лицата първо представих простите (еднокоренните) думи, а после сложните. Обърнах специално внимание на употребата на заемките *кавалер*, *джентълмен* и *дама* и на сложносъставните двойки, съдържащи втори корен *-ман/-мен* или *-дама*, съответно *-бой/-гърла*, като сравних техния морфологичен строеж с подобни матрици в езиците от германската езикова група.

Останалия лексикален материал групирах според морфологичните средства, с които се създава женският корелат в двойката: флексия, деривация или конверсия (в случая субстативиране). Флексията (**раздел № 4**) покрива наставките форманти *-Ø/-а*, *-ан(а)*, *-о/-а*, напр. *съпруг ↔ съпруга*; *Маргарит ↔ Маргарита*; *мързелан ↔ мързелана*, *фукльо ↔ фулка*. Навсякъде последователно посочвах случаи на дублетност. Установих случаи на дефективни двойки, т.е. отсъствие на мъжки или женски корелат и обосновах причините. Индикативно става дума за думи като *белодрешко* и *чернодешко* (етнографски историцизми), *перко* и *кратунко* (поради блокаж от омонимия: *перка* и *кратунка* са предмети), изключително мъжка лексика като *вазелинко*, *тейко* и *татко*, *дойчо*; животинските *вълчо*, *петльо*, *ежко* и *тарльо*. Без мъжки корелати се оказаха само *хубавелка* и *скрофла*.

Субстантивирани прилагателни и причастия класифицирах в **раздел № 5** и открийх примери на маскулинизация сред тях.

Разделих деривацията на два вида: паралелна (иначе казано *с еднаква морфологична сложност*) и деривация от мъжка мотивираща основа. Паралелната деривация покрих изчерпателно със суфиксалните корелации *-ин/-ка* (напр. *българин/ българка*), *-ец/-ка* (напр. *големец/ големка*) и *-ък/-ка* (напр. *потомък/ потомка*).

Раздели №№ 7-14 посветих на наличните в българската словообразователна система наставки за образуване на феминитиви, които нарекох завършеци, т.е. елементи, съставени от наставка + окончание, които функционират съвместно. Първенстващо място в изложението заема завършекът *-ка* и неговите видоизменени варианти *-жка*, *-чка* и *-ийка*.

Извърших подялба по формален и смислов признак. Най-напред представих морфологично смесената (т.е. несъдържаща конкретни форманти) лексика. Прецених за целесъобразно да поделя лексиката по смислов признак на: а) демоними; б) други нарицателни. За да докажа господстващото място на *-ка* сред женскополовите завършеци, приведох обилни примери за реални употреби на такива думи, извлечени предимно от медиите. Стори ми се полезно да поделя лексиката на домашна и чужда. Сред

чуждата поставих думи от най-честите езици-източници на заемане: латинизми, италианизми, галицизми, гърцизми, англицизми, германизми и скандинавизми, ориентализми.

На второ място, проследих високочестотните завършеци в българския език за лица: *-ист(ка)*, *-аст(ка)*, *-тел(ка)*, *-ар(ка)*, *-яр(ка)*, *-ер(ка)*, *-ур(ка)*, *-ър(ка)*. В рамките на всяко краесловие представих лексиката според източника ѝ на заемане или като домашна.

Раздел № 9 на Първа част посветих на видоизменените краесловия *-жка*, *-чка* и *-ийка* (т.е.фонетично модифицирана крайна съгласна или вмъкната съгласна спрямо изходната основа). Краесловието *-чка* разпределих според това дали представлява директна добавка към мотивираща основа на *-ч* или на *-к*. Специално внимание обърнах на лексиката, окончаваща на *-няк/-нячка*, която в български вече се е оформила като специфичен завършек и я илюстрирах с изречения, съдържащи диференцирани по пол примери.

В **разделите №№ 10-14** проследих деривационната мощ на завършеците *-(к)иня*, *-ица*, *-еса*, *-ша* и *-уша*. При разглеждането на завършека *-ица* се спрях подробно на корелативните двойки *-ник ~ -нища*, *-ник ~ -ничка* и *-ник ~ -нища/-ничка* и се потрудах да установя закономерности в деривационната вариация. За завършека *-еса* (който е от чужд произход) предложих примери за неговото разпространение извън българския език, а именно в румънски, френски, италиански, испански и гръцки.

Извън горната класификация на женскополовите завършеци попаднаха само няколко феминитива, които поставих в отделен **раздел № 15** (*Уникални женскополови корелати*). Става дума за двойките *поп ↔ попадия*, *актьор ↔ актриса*, *вуйчо ↔ вуйна*, *свекър ↔ свекърва*, *шурей ↔ шуренайка*, *балетист ↔ балерина*, *вещер ↔ вещица*, *влах ↔ влахинка*.

Поради възможността в българския среден род също да се поставят одушевени (без умаление) обърнах внимание на корелативните двойки *куче → кучка*; *магаре → магарича* (**раздел № 16**).

В **раздел № 17** поставих малкото примери на обратна деривация (от женски към мъжки род) като *овца → овен*; *коза → козел*; *държанка → държанец* и др.

Съществителните на *-а/-я*, от м.р. (за мъже) или от двоен род (съгласувани според пола на референта) представих сбито в **раздел № 18**. **Раздел № 19** посветих на съществителните от ср.р. и тяхната потенциалност да изразяват лица от определен пол или да бъдат и за двата пола.

В **раздел № 20** се спрях на съществителни с изключителна полова семантика (било вътрешноприсъщи на семантичната структура на думата, било поради полова стереотипизация). Най-сетне, в **раздел № 21**, под формата на таблица представих съвсем схематично половонеутралната лексика за лица в български.

11. 2. Част трета „Род и пол в новогръцки“

Част трета „Род и пол в новогръцки“ обхваща 26 раздела. В първите четири раздела представям общите характеристики на гръцката родова система и взаимовръзката между граматичната категория род и семантичното понятие пол, включително от гледна точка на езиковата история на гръцкия. **Раздел № 3** в частност дава общата рамка на кодиране на пола в гръцки с лексикални или морфологични способности, чрез *субспецификация*. Детайлно обясних какво следва да се разбира под това понятие във връзка с огромния брой двуродови съществителни за лица в гръцки (**раздел № 5**).

По-нататъшното изложение минава през хетеронимията при хора и животни (**раздел № 7**) и половите корелативни двойки от флективно и деривационно естество. Водещ признак при класификацията на двойките бе завършекът на мъжкия член. По този начин последователно изследвах двойки с мъжки член на ударено *-ας* (**раздел № 8**), неударено *-ας* (**раздел № 9**), *-ης* (**раздел № 10**), *-ος* (**раздел № 11**), *-ες*, *-ούς* (**раздел № 12**), *-ωρ* (**раздел № 13**). Несклоняемите съществителни (без флективен завършек) разгледах в **раздел № 14**. Субстантивирани причастия за жени и мъже бяха представени в **раздел № 15**. Във всеки раздел, в чийто лексикален масив се наблюдават разни вторично прецизирани форманти, обърнах внимание на всички установими корелации между мъжки и женски членове.

По-нататъшната трактовка (**раздел № 16**) се съсредоточава върху богатството от женскополови суфикси и форманти, с които разполага гръцкият език. Причината за смяната на гледната точка от мъжкия към женския член беше стремежът да се обхванат лексикални корелации, останали неуловени в предходните раздели, а също така да се сравни деривационната мощ на отделните завършеци, като се изтъкне противоположната тенденция към морфологична видимост на жената спрямо субспецификацията, популярна в по-официални езикови регистри. По този начин установих и определени типично женски образувания, напр. със завършеците *-έτα*, *-άδα*, *-οπούλα*, *-ίτσα*, и суфикса *-έζ*. Останалите необхванати в горните класификации поставих – подобно на българската част – в отделен **раздел № 17**. *Особени корелативни двойки*. Най-сетне, в **раздел № 18** се постарях да дам обзорна картина на особено разпространеното явление на дублетност при феминитивите и да изразя мнение в какви посоки вървят тенденциите.

На относително редките субстантивирани наречия посветих **раздел № 20**, където доказах, че определителният член в такива несклоняеми случаи е водещ фактор при половото обозначаване. **Раздел № 22** се спира изчерпателно върху половото представителство чрез фразови названия (фраземи). Издирих примери както на полова диференциация, така и на маскулинизационни употреби.

Последните три раздела третираат пола от лексикално гледище. **Раздели № 23 и № 24** проследяват динамиката на основните половоспецифични корени за мъжкост и женскост, общата за двата пола лексика и преносната употреба на същите думи със сексуален ракурс. На пола при животните, кога има или няма полова диференциация, какви са родовите съответствия при епиценните зооними между гръцки и български е посветен **раздел № 25**. Най-сетне, отредих място на половонейтралните съществителни в **раздел № 26**, концентрирайки се върху семантичните разлики между основните епи-

ценни съществителни за лица в гръцки *άνθρωπος* ‘човек’, *πρόσωπο* ‘лице’ и *άτομο* ‘индивид’ в сравнение с български.

11.3. Част четвърта „Род и пол в румънски“

Част четвърта „*Родът и полът в румънски*” е по-скромна като обем. Състои се от 14 раздела. Първите два разглеждат румънската родова система изобщо, с цел да се изчистят някои неустановености относно броя на родовете грамеми и тяхната връзка с одушевеността и половото оразличаване. В **раздели №№ 3-9** проследих разните способности за кодиране на пола в румънски аналогично с трактовката в предходните две части, а именно: хетеронимия (**раздел № 3**), конверсия (**раздел № 4**), флексия (**раздел № 5**), успоредна флексия (**раздел № 6**), деривация (**раздел № 7**), фразова композиция (**раздел № 8**). Маскулинизационни тенденции за изразяване на жени бяха нахвърляни в **раздел № 9**.

Отделните случаи илюстрирах богато с таблици и разчлених детайлно разните типични завършеци като флексивните съответствия *-ant/-ent* → *-ă*; *-ist* → *-istă*; *-or* → *-oară/-oare*; *-eț* → *-eață*; *-oc* → *-oacă*; *-aș* → *-așă*. В деривационния раздел № 7 посветих достатъчно внимание на женскополовите суфикси *-ie*, *-că*, *-oaică*, *-iță*, *-easă*, *-esă*, *-ină*. За разлика от български и гръцки открих много повече примери на обратна деривация (от ж.р. към м.р.) в корелативните двойки *-ă/-e* → *-oi*; *-ă* → *-Ø*; *-oare* → *-or*; *-ă* → *-an*, но предимно за животни.

Раздел № 10 третира пола при животните (полово оразличаване спрямо епиценно название), като направих обстойно сравнение между епиценния род на зоонимите в румънски и български и потърсих причините за забелязваните разлики, вкл. прибъгвайки до етимологията на думите. В **раздел № 11** сбито представих опит за класификация на епиценните съществителни за лица, в **раздели № 12 и № 13** – съответно мъжко- и женскоспецифичната лексика. Финалният **раздел № 14** е посветен на малобройните думи от общ род в румънски.

12. Изводи

Първоначалното ми намерение беше да изследвам формалното и семантично изразяване на пола във всички балкански езици. В количествените и времеви ограничения, които тегнат над всяко едно интелектуално начинание, предпочетох да се задълбоча в българския и гръцкия, а румънския да засегна по-сбито и да жертвувам останалите. Наблюденията си от тези три езика по отношение изразяването на физиологичния пол обобщих, както следва:

12. 1. Прилики в организацията на лексиката

а) *половоспецифична* (езикови знаци – лексеми, фраземи) само за мъже и само за жени; Напр.

за мъже:

мъж, *άντρας, bărbat*
 момче, *αγόρι, băiat, băieţas, băieţel*
 баща, *τατκό, πατέρας, μπαμπάς, tată*
 дядо, *παπούς, τοş*
 брат, *αδερφός, frate*
 чичо, *вуйчо, θείος, unchi*
 зет, *γαμπρός, ginere*
 кръстник, *вουνός, naş de botez*
 кръщелник, *βαφτισµιός, fin de botez*
 господин, *κύριος, domn*
 поп, *свещеник, παπάς, εφημέριος, ιερέας, popă, preot*
 епископ, *επίσκοπος, episcop*
 митрополит, *μητροπολίτης, mitropolit*
 владика, *δεσπότης, vlădică*
 папа, *πάπας, papă*
 маршал, *στρατάρχης, mareşal* и т.н.

за жени:

жена, *γυναίκα, femeie*
 момиче, *κορίτσι, fetiţă, fetică*
 девойка, *мома, κοπέλα, fată*
 майка, *μητέρα, μάνα, μαμά, mamă*
 баба, *γιαγιά, babă*
 сестра, *αδελφή, soră*
 леля, *στρινκα, θεία, matuşă*
 снаха, *νύφη, poţă*
 кръстница, *вουνά, naşă de botez*
 кръщелница, *βαφτισµιά, fină de botez*
 госпожа, *κυρία, doamnă*
 госпожица, *δεσποινίς, domnişoară*
 лесбийка, *λεσβία, lesbiană*
 бременна, *έγκυος, κυφορούσα, însărcinată, gravidă, gestantă*
 дева, *девица, παρθένος, fecioară*
 домакиня, *воικοκυρά, casnică* и т.н.;

б) *половонеутрална*: определени качества, свойства и обществено-професионални битности се обозначават със семиотичен материал, който споделят и двата биологични пола. Напр.

човек, *άνθρωπος, om*
 родител, *γονιός, părinte*
 дете, *παιδί, copil*
 бебе, *μωρό, βρέφος, bebe*
 лице, *άτομο, πρόσωπο, persoană, individ*
 физическо лице, *ιδιότης, persoană fizică*
 личност, *προσωπικότητα, personalitate*
 персонаж, *χαρακτήρας, personaj*
 създание, *съществуване, ύπαρξη, ον, πλάσμα, făptură, creatură, fiinţă*
 субект, *индивид, υποκείμενο, subiect, ipochimen*
 жертва, *θύμα, victimă*
 член, *μέλος, membru*
 звезда, *αστέρας, αστέρι, vedetă, star, vip*
 знаменитост, *διασημότητα, celebritate*
 мозък, *υμ, μυαλό, εγκέφαλος, creier*

гений, *μεγαλοφυΐα, geniū*
 величество, *μεγαλειότητα, maiestate*
 височество, *υψηλότητα, alteţă*
 превъзходителство, *έξοχότητα, excelenţă*
 благородие, *εκλαμπρότητα, înălţime*
 феномен, *φαινόμενο, fenomen*
 образци, *пример, παράδειγμα, exemplū, model*
 дявол, *διάβολος, diavol, drac*
 ангел, *άγγελος, înger*
 нищожество, *никаквиц, νούλα, μηδενικούρα, μηδενικό, om de nimic, nulitate*
 марионетка, *пионка, μαριονέτα, υποχείριο, πιόνι, ενεργούμενο, marionetă*
 плашило, *φόβητρο σχιάχτρο, matahală*
 чудовище, *чудо τέρας, θηρίο, monstru, bestie*
 посмешище, *ρεζίλι, ρεντίκολο, om redicol* и т.н.;

в) *полови неутрализации и преобръщания*: мъжкият род за лица и в трите езика има освен частно и още едно граматично значение: общо, т.е. носи потенциата да обобщава *in abstracto* признаци на лицата без значение от пола, което не притежава женският род за лица жени. Срв. как звучи призив към чакащи на опашка хора, когато говорещият не е запознат от какъв пол са чакащите: *Следващият клиент, моля! Κοῦ ε наред? = Επόµενος πελάτης παρακαλώ! Ποιος έχει σειρά; = Următorul client vă rog! Cine e la rând?*

Най-честата схема – при условията на **конкретно назоваване** – е сдвояването на названия за жени и мъже, които на равнище описателно референциално значение се различават единствено по стойността, която взема семата /±мъж/. Предложих тези сдвоявания да наричам *полови корелативни двойки*, напр. *зет* ↔ *снаха*, *γαμπρός* ↔ *νύφη*, *ginere* ↔ *poră*.

12.2. Асиметрии между корелатите

На второ – **конотативно** – равнище обаче се установиха множество асиметрии между мъжкия и женския член на двойката, които се дължат на фактори от извънезиково естество: социални, исторически, рядко физиологични. Мъжете като цяло са по-разнообразно и по-отдавна представени в езиковото означение. Мъжкият вариант обичайно датира първи в лексикалната система, а женският е произведен на мъжкия (с изкл. на хетеронимните двойки). Женският член обикновено е морфологично по-усложнен от мъжкия и фонетично по-дълъг. Универсален маркер на женскостта, наличен и в трите езика е окончанието *-а* (за гръцки с вариант *-η* [i]) по исторически причини, за румънски също и *-е*), срв. бг. *искрен* → *искрена*, *студент* → *студентка*; гр. *ντόμπρος* → *ντόμπρα*, *φοιτητής* → *φοιτήτρια*; рум. *sincer* → *sinceră*, *student* → *studentă*. За румънски и български липсата на флексия бележи мъжкостта, а в гръцки физиологическа мъжкост се носи от флексията *-ς*, срв. *φοιτητής-ς*, но *студент-∅*, *student-∅*.

Не на последно място, и в трите езика по-чест случай е да липсва женски корелат, отколкото обратното, напр. бг. *хирург*, гр. *χειρουργός*, рум. *chirurg*, (деривативите не са утвърдени: *хируржка, *χειροούρυσσα). Липсата на женски член може да се обоснове със семантиката за мъжка физиология, която носи, но твърде рядко: бг. *изнасилвач*, гр. *βιαστής*, рум. *violator*, *silitor*. Валидно е и обратното: женската физиология обуславя липсващото мъжко звено в корелацията: бг. *бременна*, гр. *έγκυος*, *κνοφορούσα*, рум. *insărcinată*, *gravidă*, *gestantă*.

При животните възможността за полово оразличаване се оползотворява доста пестеливо. Лематично разграничение на пола се наблюдава при онези видове, с които човекът влиза в най-често съприкосновение: домашните опитомени животни, напр. *петел* ↔ *кокошка*, *πετεινός* ↔ *κότα*, *сосо* ↔ *γăйна*; *козел* ↔ *коза*, *τράγος* ↔ *κατσίκα*, *џар* ↔ *сапрă*; *котарак* ↔ *котка*, *γάτος* ↔ *γάτα*, *pisică* ↔ *cotoi*, *motan*.

12.3. Сходни способности за образуване на женскополова лексика

1. Хетеронимия

И в трите езика хетеронимията присъствува предимно при най-базовата лексика (роднински названия за кръвно родство или сватовство; животни със стопанска значимост за човека).

Хетеронимни и в трите езика са двойките мъж ↔ жена, άντρας ↔ γυναίκα, bărbat ↔ femeie (вкл. в значението ‘съпруг/а’). В румънски за ‘съпруг/а’ може да се оформят и хетеронимните двойки soț ↔ nevastă (наред с soție), bărbat ↔ muiere. Също и:

мъжкар ↔ женска, άρρεν ↔ θήλυ, αρσενικό ↔ θηλυκό, mascul ↔ femeie ‘лице от м/ж пол’;

баща ↔ майка, πατέρας ↔ μητέρα/μάνα, tată ↔ mamă;

татко ↔ мама, μπαμπάς ↔ μαμά, papa ↔ mamă;

момче ↔ момиче, αγόρι ↔ κορίτσι, băiat ↔ fată;

дядо ↔ баба, παππούς ↔ γιαγιά, τοξ ↔ babă (Но в рум. ‘дядо/баба’ в значението ‘старец/старица’ се изразява чрез флексия: *bunic ↔ bunică*);

зет ↔ снаха/невяста, γαμπρός ↔ νύφη, ginere ↔ noră;

пастрок/отчов ↔ мащеха, πατριός ↔ μητριά, tată vitreg ↔ mamă vitregă, mașteha;

кавалер ↔ дама, καβαλιέρος ↔ ντάμα, cavalier ↔ damă;

джентълмен ↔ дама, τζέντλεμαν ↔ κυρία, cavalier ↔ dama;

ерген ↔ {стара} мома, εργένης ↔ γεροντοκόρη, burlac ↔ fată bătrână;

гей ↔ лесбийка, γκέι/ομοφυλόφιλος ↔ λεσβία, gay ↔ lesbiană;

лорд ↔ лейди, [μι]λόρδος ↔ μιλέδη, lord ↔ lady.

Подобно на български, англицизмите на –мен рядко се съотнасят хетеронимно в гръцки и румънски: било с неофеминитиви на –**дама/-жена**, било (в гръцки) с действителни или мними англицизми на - **γούμαν** (< -woman). В румънски на тях понякога отговарят хетеронимните фраземи ‘мъж/жена + de + съществително’.

бизнесмен ↔ бизнесдама, μπίζνεσμαν ↔ μπίζνεσγούμαν, om de afaceri ↔ femeie de afaceri;

блусмен ↔ блусдама, μπλουζμαν ↔ μπλουζγούμαν, bluesman ↔ femeie de blues;

джазмен ↔ джаздама, τζάζμαν ↔ τζάζγούμαν, jazzman (jazzman) ↔ femeie de jazz;

суперман ↔ супержена, σούπερμαν ↔ σουπεργούμαν, superman ↔ superfemeie;

шоумен ↔ шоудама, σούμαν ↔ σουγούμαν, om de spectacol ↔ femeie de spectacol.

Хетеронимно се изразява полът на следните животни:

бик/вол ↔ крава, βόδι/ταύρος ↔ αγελάδα; taur / bou ↔ vacă.

кон, cal, άλογο ↔ жребец, αρμάς αρτι ↔ кобила, ιαρά, φοράδα

мъжки/мъжкар ↔ женска, αρσενικό ↔ θηλυκό, bărbătuș/mascul ↔ femelă/femeiuschă

нерез/шопар ↔ свиня, γουρούνι: χοίρος ↔ σκρόφα; porc: vier ↔ scroafă

пръч ↔ коза, τράγος ↔ γίδα/κατσίκα, ζαρ ↔ capră

коч/праз/овен ↔ овца, κριάς/κριάρι ↔ проβατίνα/αμνάδα, berbec ↔ oaie

петел ↔ кокошка/квачка, πετεινός/κόκορας/αλέκτορας ↔ κότα/όρνιθα, cocoș ↔ găină;

Хетеронимни само в български и гръцки са син ↔ дъщеря/щерка, γιος ↔ κόρη/θυγατέρα. В румънски двойката се изгражда чрез умалителна деривация от остарялото *fiu* (< лат. *filia*), което спрямо *fiu* ‘син’ е в отношение на успоредна флексия. Оттам **μοναχογιός ↔ μοναχοκόρη**, в български също хетеронимно, макар и чрез фраземи: **единствен син ↔ единствена дъщеря**. Рум.: *fiu unic ↔ fiică unică*.

Също и **младоженец ↔ булка, γαμπρός ↔ νύφη**, но в рум. *mire ↔ mireasă*; **баджанак ↔ етърва, μπατζανάκης ↔ συννυφάδα**, но в рум.: *simnat ↔ simnată*; **прадядо ↔ прабаба, προπάππος ↔ προγιαγιά**, но в рум. *străbunic ↔ străbunică*; **младеж/юноша ↔ девойка,**

παλικάρι/λεβέντης ↔ κοπέλα (наред с флексивните έφηβος ↔ έφηβη, νεαρός ↔ νεαρή, νέος ↔ νέα). В рум. само флективно: *țânăr* ↔ *țânără*.

Хетеронимни само в български и румънски са *брат* ↔ *сестра*, *frate* ↔ *soră*; *батко* ↔ *кака*, *nene* (*neică*), ↔ *dada* (*daică*). Оттам и *побратим* ↔ *посестрима*, *fârtat*, *frate de cruce* ↔ *soră de lapte*, но в гр. *σταυραδερφός* ↔ *σταυραδερφή*; *чичо* ↔ *леля*, свако диал. ‘вуйчо’ ↔ *вуйна*, *unchi* ↔ *matușă*.

В гръцки тези названия се образуват флексивно: *αδερφός/αδερφή*, *θείος/θεία*, а ‘батко’ и ‘кака’ изобщо не са популярни като прости названия, т.е. не са лексикализирани: при нужда се изразяват чрез именни фрази: *μεγάλος αδερφός* ↔ *μεγάλη αδερφή*, но нямат статут на обръщения.

От животните само в бг. и рум. *елен* ↔ *кошута*, *cerb* ↔ *ciută*, но в гр.: *ελάφι* ↔ *ελαφίνα* и *глиган* ↔ {*дива*} *свиня*, *mistret* ↔ *scroafă* {*sălbatică*}. На гръцки епиценно: *αγριογούρουνο*.

Хетеронимни само в български са цяла поредица особено прецизни названия за роднинство по сватовство. В гръцки и румънски те са много общи. Така на българските хетеронимни двойки *девер* ↔ *зълва*, *баджанак* ↔ *етърва*, *шурей* ↔ *балдъза* отговарят гр. *κουιάδος/κουιάδα* и рум. *cinna/cinnață*.

Противно на български двойката *бойскаут* ↔ *гърлскаутка* в гръцки се предава деривационно: *πρόσκοπος* → *προσκοπίνα*, а в румънски флективно: *cerșetaș* ↔ *cerșetașă*.

Екзотизмите *конгресмен* ↔ *конгресдама* (наред с *конгресменка*) в гръцки се предават обичайно чрез епиценното *μέλος της Βουλής των Αντιπροσώπων* или *μέλος του Κογκρέσου* ‘член на Камарата на представителите/конгреса’ или се приравняват към гръцките депутати: *ο/η βουλευτής*. В рум. чрез флексия: *congresmen* (*congrasman*) → *congresmană*.

Фелдшер ↔ *медицинска сестра*. В гръцки и румънски флексивно или деривационно: *νοσοκόμος* ↔ *νοσοκόμα*, *νοσηλεύτής* ↔ *νοσηλεύτρια*, *infirmier/ă*, *asistent/-ă medicală*.

Хетеронимни само в гръцки са *параγiός* ↔ *параχόρη* ‘храненик/ца; остар. чирак, слуга/иня’. Срв. рум. *исенис/исеница* ‘idem; послушник/ца в манастир’, *ψυχογiός* ↔ *ψυχοχόρη* ‘храненик/ца’, отгледано/осиновено чуждо дете’, *fiu adoptiv* ↔ *fiică adoptivă*.

На някои гръцки (псевдо)англицизми съответствуват в български и в румънски деривационни образувания: *μπάρμαν* ↔ *μπαργούμαν*, бг. *барман/-ка*, рум. *barman* ↔ *barmană* (в български алтернативно също може хетеронимно: *барман* ↔ *бардама*). Също и *σπóρτμαν* ↔ *спортγούμαν*, но *спортист/ка*, *καμεραμάν* ↔ *камеραγούμαν*, но *кинооператор/ка*, *operator* ↔ *operatoare*, *ρεκορντιμάν* ↔ *ρεκορντγούμαν*, но *рекордьор/ка*, *recordmen* ↔ *recordmenă*.

2. Флексия

В български флексията е много рядка и се среща в три случая.

а) Основно е разпространена при 12 мъжки съществителни за /+лица/, завършващи на наставката *-ан*. Към него се добавя женското окончание *-а*: *бърборан/-а, големан/-а, готован/-а, дебелан/-а, кокалан/-а, мързелан/-а, повлекан/-а, политикан/-а, преструван/-а, развлекан/-а, сополан/-а, цървулан/-а*. Освен тях има и четири за животни: *котан/-а, котаран/-а, писан/-а, мецан/-а*. Флективно се образуват и доста женски собствени имена, завършващи на *-ана*: *Стоян → Стояна, Иван → Ивана, Йоан → Йohana*, както и *Валентин → Валентина, Петър → Петра* и мн. др. В други случаи привидно флективното отношение на женския към мъжкия корелат може да крие и обратна флексия (т.е. деглутинация на първично женско собствено име, от което се създава мъжко: *Μαριана → Мариан, Гергина → Гергин, Маргарита → Маргарит*.

б) Несистематизирани флективни феминитиви са: *кум/-а, маркиз/-а, презвитер/-а* ‘попадия’, *съпруг/-а, сват/-я, тъст → тъща, султан/-а*.

в) Замяна на мъжкото окончание *-о* с женското *-а*. Напр. *въшльо/-а, лигльо/-а, поплювко/-а* и др.

В гръцки флексията има широко приложение. Налице са три женски окончания: *-ού, -α* или *-η*. *-ου* е окончание в женски фамилни имена, явяващи се производни на мъжки на *-ος* (*κύριος Μαυροκορδάτος → κυρία/δέσποινα Μαυροκορδάτου* ‘г-н Маврокордатос → г-жа/г-ца Маврокордату’), а също на ограничен брой оценъчни епитети и немного професионими на *-άς*. Индикативно сред оценъчните посочвам *μυταράς ↔ μυταρού* ‘с дълъг нос’; *παιχταράς ↔ παιχταρού* ‘талантлив играч/ка’; *παλληκαραάς ↔ παλληκαρού* ‘юначага, смелчага; побойник/ца’; *υπναράς ↔ υπναρού* ‘поспалан/-а’. Ето и няколко професионима: *γαλατάς ↔ γαλατού* ‘млекар/ка’; *λολουδάς ↔ λουλουδού* ‘цветар/ка, особено разносвачка на цветя по нощни заведения’; *ντελιβεράς ↔ ντελιβερού* ‘разносвач/ка на поръчана храна от заведение до дома’.

Женска флексия на *-α* се произвежда устойчиво от мъжки завършеци като *-αδός* и лексикални форманти като *-ούχα, -κόμα*: *νοσοκόμος ↔ νοσοκόμα* ‘фелдшер/ка, мед. сестра’; *αριστούχος ↔ αριστούχα* ‘отличник/чка’.

Флективни са много феминитиви, означаващи възраст или родство: *αδερφός ↔ αδερφή* ‘брат/сестра’, *αρραβωνιαστικός ↔ αρραβωνιστική* ‘годеник/ца’, *βαφτισμιός ↔ βαφτισμιά* ‘кръщелник’, *γκόμενος ↔ γκόμενα* ‘гадже; сексуален партньор/ка’, *εγγονός ↔ εγγονή* ‘внук/внучка’, *δυσέγγονος ↔ δυσέγγονη* ‘правнук/правнучка’, *θείος ↔ θεία* ‘чичо/леля; вуйчо/вуйна’, *κουμπάρος ↔ κουμπάρα* ‘кум/а’, *κουνιάδος ↔ κουνιάδα* ‘девер/зълва; шурей/балдъза’, *νεαρός ↔ νεαρή* ‘младеж/девойка’, *νο[υ]νός ↔ νο[υ]νά* ‘кръстник/ца’, *ξάδερφος ↔ ξάδερφη* ‘братовчед/ка’, *πεθερός ↔ πεθερά* ‘тъст/тъща; свекър/ва’, *πιτσιρίκος ↔ πιτσιρίκα* ‘малчуган/младочка’, *προγονός ↔ προγονή* ‘доведен/заварен син/дъщеря’, *συμπέθερος ↔ συμπέθερα* ‘сват/я’ и т.н. Флективни могат да бъдат и названия за верска принадлежност като *χριστιανός ↔ χριστιανή* ‘християнин/ка’ *μουσουλμάνος ↔ μουσουλμάνα* ‘мюсюлманин/ка’; занятие като *δάσκαλος ↔ δασκάλα* ‘учител/ка’ *μόδιστρος ↔*

μολίστρα ‘моден шивач/ка’ и някои животни като αρκούδος ↔ αρκούδα ‘мечок/мечка’, βούβαλος ↔ βουβάλα ‘бивола/ица’, γάιδαρος ↔ γαϊδούρα ‘магаре/ица’, γάτος ↔ γάτα ‘котарак/котка’.

Най-многобройният лексикален куп, където се реализира флективният тип по-лово сдвояване, са демонимите и етнонимите, като Ινδός/~ή ‘индиец/ийка’, Αθηναίος/-α ‘афинянин/ка’ Λονδρέζος/~α ‘лондончанин/ка’.

В румънски флексията е много честа. Към консонантна мъжка основа се добавя окончанието -а или -е. Индикативно посочваме *bătrân* → *bătrână* ‘старец/старица’, *bunic* → *bunică* ‘дядо/баба’, *simnat* ‘шурей, девер, зет, баджанак’ → *simnată* ‘зълва, балдъза, снаха, етър-ва’, *geamă* → *geamă* ‘близнак/чка’.

3. Успоредна деривация

Този способ е разпространен в румънски и български. В румънски се изразява в поставяне на различни умалителни окончания към съответната изходна мъжка или женска основа, като родът на умаленото съществително се запазва: *bătrânel* → *bătrânică* ‘старчок/бабка’, *vițel* ‘теле’ → *vițe*, *vițică* ‘телица’. В български считам, че подобен процес е налице при добавяне на наставките -ин/-ка (българин ↔ българка), -ец/-ка (пешеходец ↔ пешеходка), -ък/-ка (потомък ↔ потомка).

4. Деривация (от мъжки род към женски род)

Това е най-честият механизъм в български, но присъствува обилно представен и в другите два езика. Единствената разлика е фоничното градиво, с което се уплътнява реализацията му. Така напр. в български най-разпространеният деривационен суфикс е -ка. По-редки са -(к)иня, -еса, -ица. В гръцки: -ισσα, -ίδα, -τρια, -ειρα, -ίνα, -οπούλα, -ίτσα, -έσα, -έτα, -άδα, -έζ. В румънски: -ie, -că, -oaică, -iță, -easă, -esă, -ină.

5. Обратна деривация (от женски род към мъжки род)

Механизмът е разпространен и в трите езика, най-вече при образуване названия на мъжки животни от женски епигенни наименования. Ето няколко примера в български: *гъска* → *гъсок*; *жаба* → *жабок*; *катерица* → *катеричок*, *котка* → *котак*, *котарак*, *патица* → *паток*, *пуйка* → *пуюк*. В гръцки: *αρκούδα* → *αρκούδος* ‘мечка → мечок’, *γάτα* → *γάτος* ‘котка → котарак’, *κουλέλα* → *κούελο* ‘зайка → заек’. В румънски: *panteră* → *panter* ‘пантера → мъжка пантера’, *privighetoare* → *privighetor* ‘славей → мъжки славей’, *surcă* → *surcan* ‘пуйка/пуюк’, *gâscă* → *gâscan* ‘гъска/гъсок’, *știucă* → *știucan* ‘женска/мъжка шука’.

Далеч по-рядко мъжкият член е произведен на женския при /+лица/. В български: *проститутка* → *проститут*; *стриптизьорка* → *стриптизьор*; *акушерка* → *акушер*, *истеричка* → *истерик*, *булимичка* → *булимик*; *държанка* → *държанец*.

В гръцки: *πόρνη* → *πόρνος* ‘проститутка → проститут’, *κούκλα* → *κούκλος* ‘красавица → красавец, букв. женска кукла/мъжка кукла’, *κοκέτα* → *κοκέτης* ‘кокетка → кокет’, *καλλονή* → *καλλονός* ‘красавица → красавец’.

6. Конверсия

Конверсията представлява преминаване на една дума от една част на речта в друга. В съществителни за лица най-често се превръщат бивши прилагателни. Този механизъм изглежда, че е най-типичен за гръцки, следван от румънския. За **български** е най-рядък. Ето няколко илюстративни примера от които се вижда, че прилагателното за м.р. се е превърнало в мъжкородово съществително, а женският род на прилагателното служи за обозначаване на жени. В български: *възрастен* (-тна), *пълнолетен* (-тна), *непълнолетен* (-тна), *малолетен* (-тна), *болният* (-лната), *подсъдим*(-а), *обвиняем*(-а), *близък*(-зка), *любимият* (-ата); *бившият* (-ата), *настоящият*(-ата) ‘съпруг/а’ {източно} *православен*(-вна), *класният* (-сната), *кварталният* (-лната) ‘полицай’, *социалният* (-ната) ‘работник’, *дежурният*(-рната) ‘лекар и подобни’ и т.н.

В **румънски** на конверсия се подлагат преди всичко етноними и демониими, завършващи на *-ez(ă)*, *-ic(ă)*, *-ac(ă)*, *-an(ă)*, *-ot(ă)*, *-it(ă)* –*tor(toare)* като *albanex* → *albanexă* ‘албанец/ка’, *berlinez* → *berlineză* ‘берлинчанин/ка’, *asiatic* → *asiatică* ‘азиатец/ка’, *austriac* → *austriică* ‘австриец/ка’, *afgan* → *afgană* ‘афганец/ка’, *cairo* → *cairoță* ‘жител/ка на Кайро’, *cipriot* → *cipriotă* ‘кипърец/ка’, *ajutor* → *ajutoare* ‘помощник/ца’, *călător* → *călătore* ‘пътник/ца’ и т.н.

В **гръцки** конверсията има две формални проявления. Ако произлиза от причастия, родовата разлика се пресъздава като разлика между половете (по една форма за всеки пол в хармония с изходното положение на причастията). Средният род, естествено, не се конвертира. Напр. *αγνοούμενος* ↔ *αγνοούμενη* ‘безследно изчезнал/а’, *ασκούμενος* ↔ *ασκούμενη* ‘стажант/ка’, *αυτοαπασχολούμενος* ↔ *αυτοαπασχολούμενη* ‘самонасто лице ♂/♀’, *συχωρεμένος* ↔ *συχωρεμένη* ‘покойник/ца’, *γράφων/γράφουσα* ‘пишещият/пишещата {тези редове}, авторът/ката’, *διδάσκων/διδάσκουσα* ‘преподаващ/а, преподавател/ка’, *ενάγων/ενάγουσα* ‘ищец/ищца, букв. завеждащ/а иск’, *προεδρεύων/προεδρεύουσα* ‘председателствуващ’, *προαλαήσας/προαλαήσασα* ‘преждеговоривш/а’, *επιζήσας/επιζήσασα* ‘оцелял/а’.

При конвертиране на изконни прилагателни обаче половата отчетливост не е гарантирана. Най-напред, зависи с колко родови грамеми разполага изходното прилагателно. Ако то различава формално женски от мъжки род, това положение е много вероятно да се запази и след обръщането му в съществително. Напр. *ο δόκιμος* ↔ *η δόκιμη* ‘кадет, офицерски кандидат’, *ο φτωχός* ↔ *η φτωχή* ‘бедният (бедняк)/бедната жена’, *ο άρρωστος* ↔ *η άρρωστη* ‘болният/болната’, *ο ξανθός* ↔ *η ξανθιά* ‘блондин/ка’, *ο καθολικός* ↔ *η καθολική* ‘католик/чка’, *ο μαύρος* ↔ *η μαύρη* ‘черен/а, негър/ка’, *ο βενιζελικός* ↔ *η βενιζελική* ‘привърженик/ца на политика Венизелос’ и др.

От тях правят изключение прилагателните на *-ικός*, означаващи професии, като *αισθητικός* ‘козметик/чка’, *αμυντικός* ‘защитник/чка’, *αστυνομικός* ‘полицай/ка’, *δικαστικός* ‘съдебен чиновник’, *εκπαιδευτικός* ‘педагог’, *ιστορικός* ‘историк/чка’, *μηχανικός* ‘инженер/ка’ и т.н. Те получават род посредством субспецификация (вж. по-долу). Неизбежно пак така става родоотдаването на конвертирани двуродови прилагателни на *-ής*, *-ές*. Ето няколко ха-

рактерни примера: *αλλοεθνής* ‘чужденец/ка; лице с чужд произход’ *ομοεθνής* ‘сънародник’ , *ο/η ομογενής* ‘член ♂/♀ на гръцката диаспора; сънародник/чка в чужбина’, *ο/η συγγενής* ‘рода, роднина ♂/♀; родственик/ца, близък/зка’, *ο/η καρδιοπαθής* ‘сърдечноболен/а’, *ο/η καρκινοπαθής* ‘раковоболен/а, онкоболен/а’ *ο/η ναρκομανής* ‘наркоман/ка’, *ο/η μεγαλομανής* ‘мегаломан/ка’, *ο/η πυρομανής* ‘пироман/ка’, *ο/η εργασιομανής* ‘работохолик/чка’, *ο/η τελειομανής* ‘перфекционист/ка’ и много други.

Гръцкият отново показва оригиналност спрямо българския и румънския и в способността си да конвертира наречия като *επικεφαλής* ‘ръководител/ка’, *πρώην* ‘бивш(а) съпруг(а)’, *υψι* ‘настоящ(а) съпруг(а)’, като родът се задава от пола на конкретния референт.

7. Субспецификация

Този способ е характерен само за гръцки и чрез него хиляди съществителни, употребявани първоначално само в м.р., понеже препращали само към мъже в извънезиковата действителност, започнали да се съгласуват в ж.р., когато започнали да препращат и към жени. Примерите за конверсия и едновременна субспецификация от погоре са достатъчно красноречиви.

12. 4. Разлики

Наред с тези всеобхватни прилики се забелязват и **различия**, при които можем да разделим езиците в две групи, всеки път с нечетно съотношение.

1. Румънски се отличава от български и гръцки по неприемането на одушевени (мъжко- и женскоспецифични) в среден род, с изключение на няколко половонеутрални като *planton* ‘дневален’, *manechin* ‘манекен/ка, марионетка’, *personaj* ‘персонаж’, *cadru* ‘кадър’, *geniu* ‘гений’, *spirit* ‘дух’, *suflet* ‘душа’, *star* ‘звезда, знаменитост’, *vip* ‘звезда, знаменитост’;
2. Оттам следва и различното поставяне на думите за *деца* от една страна в румънски (само в М/Ж) и в български и гръцки от друга, където децата стоят в ср.р., евентуално и полово оразличени като проява на собствено балканска картина за света (Mladenova 2001), срв. бг. *момче*_[СР] ↔ *момиче*_[СР], гр. *αγόρι*_[СР] ↔ *κορίτσι*_[СР], но в рум. са съответно в м.р. и ж.р.: *băiat*_[М], *băiețaș*_[М], *băiețel*_[М] ↔ *fetiță*_[Ж], *fetiță*_[Ж]
3. Български и румънски, дори когато изразяват *жената* с мъжки леми, не нарушават граматичната обусловеност на думите: те остават в м.р., което личи от съгласуването на сателитите им. Срв. *Тя стана първият британски министър-председател*. В румънски: *Ea a devenit primul prim-ministru britanic*. Но в гръцки: *Έγινε η πρώτη Βρετανίδα πρωθυπουργός*.
4. **Съществителните с две родови стойности** са малобройни, обикновено с оценъчен смисъл и така доближаващи се до епиценната лексика, напр. бг. *пияница*, *роднина*. За румънски срв. *buftea* ‘дебелан/а’, *gură-cască* ‘зяпач, зяпльо’, *lunilă* ‘заплес’, *mâncărilă* ‘лакомник/ца’, *novice* ‘новак, чирак; послушник/ца’, *rașcală* ‘ше-

гобиец', *plângoase* 'ревльо/ла; плачльо', *prâslea* 'изтърсак, изтърсаче, хлапе', *terchea-berchea* 'никаквец, нищожество', *zgarie-brânză* скръндза'

5. В **гръцки**, от друга страна, има много съществителни за лица, обозначаващи представители и на двата пола. Референциалният род влияе на граматичния и по този начин се предизвиква половосъобразно съгласуване. Тези съществителни ги нарекох **двуродови**. Тенденцията им е към нарастване поради факта, че когато се появи нужда да се кодират жени за битности, които до този момент са имали само мъжки референциален род, се стига до отдаване на нов род (ж.р.) на тези лексеми. Явлението стъпва на старогръцки факти и е в противоречие с традициите в народния език (δημόδης, δημοτική) за различаване на половете. Така например в бюрократично-административния стил професионими като *αστυνομικός* 'полицай', *πρόεδρος* 'президент, председател', *υπουργός* 'министър', *αρχιτέκτονας* 'архитект' *συνάδελφος* 'колега' се съгласуват в ж.р. при референт-жена, но остават с непроменен облик: *η αστυνομικός, η πρόεδρος, η υπουργός, η αρχιτέκτονας, η συνάδελφος*, докато в разговорния стил за жените приемат женскородов облик чрез суфиксация: *αστυνομικήνα, προέδρισα, υπουργίνα, αρχιτεκτόνισσα, συναδέλφισσα*. Освен това следва да се има предвид, че употребата или не на феминитиви в гръцкото общество се тълкува и като политическа изява: по-лявоориентираните, „по-прогресивните” са по-склонни да си служат с женскородови форми в речта си. Това впрочем е в съзвучие и с политизацията на диглосията в предходните десетилетия. В български единственото съществително с подобно третиране е *колега* (особено от някои представители на академичните среди, макар двуродовостта му да остава ненормативна): *Отиде си една наша изтъкната колега*.
6. В румънски **фамилните имена** не са полово изменяеми, докато в български и гръцки те веднага очертават титуляря им. Срв. *Иванов* [♂] ↔ *Иванова* [♀]; гр. *Ιωαννίδης* [♂] ↔ *Ιωαννίδου* [♀]; но в рум. *Iovanesci* [♂] ↔ *Iovanesci* [♀]. Все пак и в гръцки се срещат фамилни имена, с общи форми за мъже и жени. Става дума за фамилии, завършващи на *Ιωάννου* [♂/♀], *Πέτρου* [♂/♀], *Παπανδρέου* [♂/♀], както и всички несклоняеми: *Παπαμιχαήλ* [♂/♀], *Χατζηϊωσήφ* [♂/♀].
7. В езиковата практика и на трите езика се води своеобразна **полова борба**: от една страна има желание за ясно, формално отчетливо обозначение на жената със собствено обозначаващо градиво. От друга страна, консервативни патриархални възгледи за житейската непълноценност на жената водят до отпор на езиковата феминизация. Това явление се нарича маскулинизация. Докато за румънски и български маскулинизацията се изразява с натрапчива употреба на мъжки лексеми, дори когато изрични женски облици съществуват от дълги години (*Сестра ми е начален учител*. рум. *Sora mea este profesor de școală primară*), в гръцки тя се свежда преди всичко до даване превес на двуродова употреба от съществително, първоначално обозначаващо само мъж и много рядко в директно прилагане на мъжкородово съгласуване (срв.

Η αδελφή μου δουλεύει ως δημόσιος υπάλληλος ‘сестра ми работи като държавен служител’). По мое мнение става дума за едно и също явление.

8. За румънски не можах да събера достатъчно факти и впечатления, но ако се съпостави езиковото поведение в български и гръцки, може да се каже, че в български в последните две десетилетия постъпателно си пробиват път маскулинистични нагласи, без съмнение повлияни от английския, където родът е само лексикален, морфологично белязан само маргинално и от десетилетия там се води битка за пълно изтриване на формалните обозначения на половете в езика чрез постулатите за т.н. *полово-справедлив език* (англ. *gender-fair language*), която считам за форма на *джендърна идеология*, свеждаща се до размиване на биологическия пол в езиковото означение и оттам до заличаване на значимостта му. Влиянието на английски образци (език без граматичен род) върви в унисон с ширещото се възприемане на английски синтактични, правописни и семантични модели. В гръцки пълното завоалиране на жената с мъжка лексема е рядко, но вторичното задаване на ж.р. на изконно мъжки съществителни може да се оприличи с маскулинизацията в някои славянски езици (предимно в руски, български и полски). При все това, в езиковата практика от последните години се наблюдава както суфиксална или флексивна спецификация, когато иде реч за конкретни жени, така и все по-честа разбивка на пола *ad absurdum*.

Половонеутралната лексика в общи линии гравитира около начини за изразяване на човека с думи като *индивид, лице, личност, особа, персона* и под. Наред с тях, редица оценъчни епитети еднакво гладко прилягат и на лица от двата пола: *посмешище, плашило, мозък, заплес* и др. (вж. по-горе за примери в трите езика).

Темата за изразяването на пола трудно може да се изчерпи. Полът присъствува – пък било и само имплицитно, завоалирано – във всеки речеви акт, във всяко изказване. В дисертационния труд бях принуден да се съсредоточа – доколкото бе възможно – върху явното, експлицитното му изразяване във въпросните три балкански езика на равнище на езиковото означение.

13. Научни приноси на дисертационния труд

Дисертационният труд претендира за следните **приноси**, групирани в шест точки:

1. *Събирачески, класификационни и систематизаторски приноси*. Счетох за полезно да събера достатъчно езиков материал, който да класифицирам в около сто и осемдесет таблици, каквито не срещнах в предходни изследвания. Желанието ми бе не само да теоретизирам, но и да дам възможност на читателя да си състави нагледно мнение за динамиката и богатството на представените лексикални съвкупности: обединени както по формален признак (краесловие), така и по смислов вътре във формалното множество.

Оформих изчерпателни списъци съществителни със сходен морфологичен строеж. Представянето на лексиката за мъже и жени успоредно – като двойки – не ми е известно да е правено досега. По този начин стигнах до извода, че жената не е просто производна, дериват(ив) от съществителни/причастия/прилагателни за лица-мъже, а присъествува *ipso iure* в семантичните мрежи.

2. *Постулиране автономия на корелатите и незадължителна производност на женския член от мъжкия.* Доказах, че женските образувания могат да бъдат автономни от мъжкия корелат и да се произвеждат направо от мотивиращата основа. Постулирах наличие на паралелна (равностойна) деривация за мъжки и женски съществителни от обща мотивираща основа в български в разрез с традиционното разбиране, че лексиката за лица-жени следва обезателно да бъде производна на мъжката. Така хармонизирах описанието на явленията в трите третирани езика. Установих семантични и формални асиметрии между мъжкия и женския корелат в двойките, както и случаи на наличие само на женска лексема за съответната битност.
3. Динамиката на вариация между женските завършеци *-ница* и *-ничка* се изследва вероятно за първи път. Установих признаци за предпочитание на всеки завършек, както и случаи на свободна вариация.
4. На български език за първи път се прави толкова *изчерпателно изследване върху морфологията и прагматиката на половомаркираните думи в гръцки.* Представих цялостна концепция за стилистичната вариация на дублетните наставки за лица-жени в гръцки. Обърнах специално внимание на субстантивирването на наречия в гръцки. Представих за пръв път системна и относително подробна трактовка на половоспецифичната лексика. Успях да установя оразличителни критерии за двойките половоспецифични корени в гръцки за ‘мъжки’ и ‘женски’.
5. *Хора и животни.* Във всички словообразователни класове търсех паралел между изразяване на пола при човека и при животните. Представих съпоставки в изразяването на епигенния род на животните в гръцки и румънски спрямо български и потърсих обяснения за разликите. Постулирах т.н. *двоична* и *троична* схема при генеричното и половоспецифичното назоваване на животните. Мое предложение също е очертаването на *четворна* схема за описание на животни и хора по признаците пол и възраст.
6. Въведох много нови термини в българския научен оборот. Мои предложения са *парадемоним, религионим, кръстосана корелация, половоспецифичен, мъжкоспецифичен, женкоспецифичен, субспецификация, родоодаване, разбивка на пола, полов класификатор.* Съзнателно прокарах терминологично разграничение между *демоним* и *етноним* вм. традиционния термин *жителски имена*. Създадох полезен български терминологичен речник по родово-половата проблематика, чрез който да се тълкуват еднозначно по-горе използваните термини, отчитайки чуждестранната практика по въпроса.

Публикации по темата на дисертационния труд:

Николаев, Венелин 2021. Род и пол в старогръцкия: къде е разликата? – *Съпоставително езикознание*, XLVI, 2021, № 1, стр. 46–63. Общ обем: 26 страници/БДС.

Николаев, Венелин 2022. Сръбските окцидентализми на -ичар в т.н. „македонски јазик” – огромен елемент на лексикална сърбизация. – *Македонски преглед*, 44-2 (2021), стр. 117–162. Общ обем: 49 страници/БДС.

Николаев, Венелин 2022. Съществителните на -ичар в т.нар. „македонски јазик“ – общобългарска лексика и сърбизми от домашен произход. – *Македонски преглед* 44-1 (2021), стр. 105–136. Общ обем: 33 страници/БДС.

Библиография на автореферата:

- Аксенов 1984** А.Т. Аксенов, „К проблеме экстралингвистической мотивации грамматической категории рода” – *Вопрос языкознания*, 1, 14-25.
- Армянов 1993** Георги Армянов. *Речник на българския жаргон*. София: 7М+Логис.
- Банова 2010** Савелина Банова. “Отново за рода на думата колега” – *Език и литература*, 2010, LXIII, № 3–4, стр. 62–65.
- БРР 2010** *Българско-румънски речник / Dicționar bulgar-român*. София: Труд [фототипно издание на изданието *Dicționar bulgar-român*. București: Editura științifică, 1994]
- ГСБКЕ II** *Граматика на съвременния български книжовен език*. Том III. Морфология. София: Изд. на БАН, 1983.
- Куцаров 1999** Иван Куцаров, “Морфология”. В: *Съвременен български език. Фонетика, Лексикология, Словообразуване, Морфология, Синтаксис*. София: ИК Петър Берон, 1999, стр. 277-494.
- ОПРБЕ 2012** *Официален правописен речник на българския език*. София: Просвета
- ОРСБЕ 1975** *Обратен речник на съвременния български език*. София: Издателство на БАН
- РНДБЕ 2021** *Речник на новите думи в българския език. (от първите две десетилетия на XXI век)*. Под редакцията на Диана Благоева и Сия Колковска. Съставители Емилия Пернишка, Диана Благоева, Сия Колковска. София: Наука и изкуство.
- РНДЗБЕ 2001** *Речник на новите думи и значения в българския език*. Съставители Емилия Пернишка, Диана Благоева, Сия Колковска. София: Наука и изкуство.
- Стойнова 1998** Даниела Стойнова, *Румънска граматика*, София: НИ, 1998.
- Beyrer 1987** Arthur Beyrer, “Kapitel IV. Morphologie” В: Arthur Beyrer, Klaus Bochmann & Klaus Bochmann 1987. *Grammatik der rumänischen Sprache der Gegenwart*. Leipzig: Enzyklopädie.
- Blakemore, Owen, Berenbaum & Liben 2008** Judith E. Owen Blakemore, Sheri A. Berenbaum and Liben Lynn S., 2008. *Gender Development*. Philadelphia: Taylor & Francis Group.
- Brugmann 1897** Karl Brugmann. *The Nature and Origin of the Noun Genders in the Indo-European Languages*. A Lecture Delivered on The Occasion of the Sesquicentennial Celebration of Princeton University. New York: Charles Scribner’s Sons.
https://en.wikisource.org/wiki/The_Nature_and_Origin_of_the_Noun_Genders_of_the_Indo-European_Languages /видяно на 09.12.2019/
- Buchholz & Fiedler 1987** Oda Buchholz & Wilfried Fiedler. *Albanische Grammatik*. Leipzig: VEB Verlag.
- Corbett 1991** Greville Corbett, *Gender*. Cambridge: Cambridge University.
- DNR 2007** *Dicționar neogrec-român/Νεοελληνικό-ρουμανικό λεξικό*. București: Demiurg.
- Jespersen 1924/1963** Jens Otto Harry Jespersen. *The Philosophy of Grammar*. London: Allen & Unwin.
- Maurice 2001** Florence Maurice, “Deconstructing gender – The case of Romanian”. В: Hellinger, Marlis, and Bußmann, Hadumod (eds.), 2001. *Gender Across Languages : The linguistic representation of women and men. Volume I*. Philadelphia: John Benjamins, стр. 229-252.

- Mladenova 2001** Olga M. Mladenova, “Neuter Designations of Humans and Norms of Social Interaction in the Balkans” – *Anthropological Linguistics*, Vol. 43, No. 1 (Spring, 2001), стр. 18-53.
- Money & Ehrhardt 1972** Money, J. & Ehrhardt, A. A. *Man and woman, boy and girl: Differentiation and dimorphism of gender identity from conception to maturity*. Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press.
- Piller 2004** Ingrid Piller. “Identity and Language” B: Philip Strazny (ed.), *Encyclopedia of Linguistics*. New York: Fitzroy Dearborn, стр. 489-490.
- ΑΑΝΕΓ** Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Πρώτη έκδοση 2002. *Αντίστροφο Λεξικό της Νέας Ελληνικής γλώσσας* [Обратен речник на новогръцкия език]. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών.
[www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/reversegr]
- Αναστασιάδη-Συμεωνίδη & Χειλά-Μαρκοπούλου 2003** Άννα Αναστασιάδη-Συμεωνίδη & Δέσποινα Χειλά-Μαρκοπούλου. “Συγχρονικές και διαχρονικές τάσεις στο γένος της ελληνικής. Μια θεωρητική προσέγγιση” [Синхронни и диахронни тенденции при рода в гръцкия език в теоретичен план]. В: Άννα Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Αγγελική Ράλλη & Δέσποινα Χειλά-Μαρκοπούλου (επιμ.). *Το γένος*. Αθήνα: Πατάκης, стр. 13-56.
- ΑΚΝ 1998** *Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής* [Речник на книжовния новогръцки]. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών. http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/.
- ΑΠΣΝΕ 2016** Γεώργιος Μπαμπινιώτης. *Λεξικό των παραγώγων και συνθέτων της Νέας Ελληνικής*. [Речник на производните и сложните думи в новогръцкия език]. Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας.

Съдържание

1.	Цели и задачи на изследването	3
2.	Обект и предмет на изследването	3
3.	Метод на изследването	3
4.	Източници на илюстративния материал	5
5.	Полът като биологическо понятие	5
6.	Езиково отражение на пола	5
7.	Родът като граматична категория	6
8.	Пресечни точки на граматическия род със семантичната категория 'пол'	7
9.	Родът – лексикална или граматична категория	8
10.	Естествен род и социален пол.....	8
11.	Сбито представяне на съдържанието	9
11.1.	<i>Част втора „Род и пол в български“</i>	9
11.2.	<i>Част трета „Род и пол в новогръцки“</i>	12
11.3.	<i>Част четвърта „Род и пол в румънски“</i>	13
12.	Изводи.....	13
12.1.	<i>Прилики в организацията на лексиката</i>	13
12.2.	<i>Асиметрии между корелатите</i>	15
12.3.	<i>Сходни способности за образуване на женскополова лексика</i>	15
12.4.	<i>Разлики</i>	21
13.	Научни приноси на дисертационния труд.....	23
	Публикации по темата на дисертационния труд:	25
	Библиография на автореферата	26